

Дві рецензії на одну книгу/

Історія фінансово-кредитних установ України кінця XIX – початку XX століття очима сучасників

Рукавицын И.А. Финансовые и кредитные учреждения Украины конца XIX – начала XX века в открытках, документах и фотографиях [Текст]: в 2 т. / И.А.Рукавицын. – К.: Книга-плюс, 2013. – Т. 1. – 352 с.: ил.; Т. 2. – 368 с.: ил.

У двотомному російськомовному виданні відомого краєзнавця та колекціонера Ігоря Рукавиціна “Финансовые и кредитные учреждения Украины конца XIX – начала XX века в открытках, документах и фотографиях” представлена розгорнута історико-географічна довідка про систему фінансово-кредитних установ на українських землях, котрі перебували у складі Російської імперії. Це яскраве подарункове видання, виконане з високою поліграфічною майстерністю. Складається книга з двох томів загальним обсягом 720 сторінок, на яких розміщено більше тисячі унікальних ілюстрацій з приватних архівів.

До першого тому включено інформацію про Київську, Волинську, Подільську, Полтавську і Харківську губернії, до другого – про Катеринославську, Херсонську, Таврійську, Чернігівську губернії, а також Одеське градоначальство.

Книга складається з десяти розділів, дев'ять із них присвячено одній певній губернії, десятий – Одеському градоначальству. На початку кожного розділу наведено коротку історичну довідку про відповідну губернію, подано характеристику її географічного розташування, кількості і структури населення, розвитку освіти й охорони здоров'я, землеробства, економіки та фінансово-кредитного сектору. Особливий акцент зроблено на специфіці регіону, що тією чи іншою мірою вплинуло на розвиток його фінансово-кредитного сектору, вказано основні особливості й відмінності.

Кожен розділ побудовано за єдиним принципом подачі інформації, що дає змогу осягнути цілісну систему фінансово-кредитних установ, починаючи з державних (установ Державного банку, казначейства, державних земельних банків), продовжуючи приватними акціонерними (земельними та комерційними), і закінчуючи муніципальними та заснованими на

принципах взаємного кредиту товариствами. Для всіх типів фінансово-кредитних установ незалежно від форми власності й організаційної структури наведено такі дані: дата утворення (відкриття відділення), місцезнаходження (адреса, її зміна, прив'язка до сучасних топонімів), дані про управлінський і чиновницький персонал (прізвище, ім'я, по батькові, чин, посада, соціальний статус).

Усередині розділів спочатку описуються установи губернського міста, потім подається опис повітових міст і повітів в алфавітному порядку. Розділи відділено власними шмуцтитулами, на яких розміщено герб і карту губернії. Замикає цю композицію зображення давньоримського бога торгівлі – Меркурія, представленого на кожному шмуцтитулі в тому вигляді, який так чи інакше символічно відображає характер даного регіону. Кожен розділ, що становить ніби окрему завершену книгу, закінчується списком основної літератури, використаної під час його написання.

Спільні для всіх об'єктів дослідження положення і норми фрагментарно розміщені в різних розділах і виділені спеціальними графічними елементами, що дає змогу викремити їх із загального тексту. Така

подача інформації логічно поєднує тематичні фрагменти окремих розділів у єдиний інформаційний блок.

Уперше в такому обсязі представлено унікальний філокартичний матеріал (із зображенням фінансово-кредитних установ, зразками ділового та особистого листування), фотографії службовців, фінансові документи (чеки, векселі, квитанції, розписки, ордери), грошові знаки (бони, марки, банкноти

тощо), супутні предмети (поштові конверти й облатки, страхові поліси, “адреси”, жетони, нагороди, статути), що несуть інформацію не лише про фінансову та кредитну діяльність, а й розкривають інші маловивчені сторони. Такий значний масив ілюстративних джерел досі не ставав об'єктом самостійного дослідження.

У книзі представлено у вигляді ілюстрацій зображення предметів, що належать до різних галузей прикладних історичних дисциплін: фалеристики, боністики, скрипофілії, філокартії, сфрагістики, філателії, та можуть бути використані в подальшому як джерело для нових історичних досліджень певних явищ і процесів. Для надання матеріалу більшого колориту епохи до тексту видання також включено оригінальні фрагменти з урядових указів і постанов, газетні повідомлення зі збе-

реженням давнього стилю та орфографії, а також витяги зі статутів та установчих документів, які виділено в тексті курсивом.

У невеликому обсязі в книзі представлено також епістолярні джерела: особисте і ділове листування службовців банків. Завдяки зміні наукової парадигми і дослідницьких пріоритетів (раніше це джерело інформації вважалося надто суб'єктивним і тому посідало другорядне місце в структурі джерел бази історіографічних досліджень) нині суб'єктивність цих матеріалів розглядається не як недолік, а як самобутня позитивна якість. На сьогодні приватне листування вже стало об'єктом дослідження спеціальної історичної дисципліни — епістології. Листи і листівки (відкриті листи) в даному контексті вивчаються сучасною наукою не лише як посеред-

ники, що містять дані про історичні факти, а ще й як історико-культурний феномен, специфічні носії інформації. Епістолярне джерело містить у собі подвійну інформацію: опосередковано через свідомість суб'єкта відображає об'єкт, а з другого боку — безпосередньо характеризує самого автора листа. І тут перед дослідниками листівок відкривається величезний простір для аналізу, крім візуального образу та комунікативної функції, також листування як засобу самовираження, саморозуміння й самоствердження особистості.

У цілому праця справляє глибоке враження. Книга належить до видань джерелознавчого типу і може бути корисною як для науковців (істориків, економістів), так і становити значний інтерес для широкого кола читачів, котрі цікавляться кра-

єзнавством, історією кредитно-фінансової системи України кінця XIX — початку XX ст., колекціонерів. Дослідження є кроком у розвитку нової допоміжної історичної дисципліни — делтіології, яка займається вивченням ілюстрованих відкритих листів у всьому їх розмаїтті.

Праця заслуговує на перевидання більшим тиражем українською мовою, що розширить доступ до неї студентів історичних, фінансових та економічних факультетів вітчизняних вузів та донесе до широкого кола наших сучасників відгомін історичного минулого, його політичного, економічного і культурного життя.

Петро Рябенко,

заступник голови Асоціації нумізматів України, колекціонер, дослідник грошового обігу.

Цінне прирощення знань у галузі економічної історії та історичного джерелознавства

Актуальність монографії Ігоря Рукавіцина поза сумнівом, а її вихід друком, цілком ймовірно, викличе значний суспільний та науковий резонанс. Висвітлення історії становлення й діяльності фінансово-кредитних установ на українських землях у складі Російської імперії дасть можливість глибше усвідомити роль і місце цих інституцій в умовах бурхливої модернізації всіх сторін суспільного життя на зламі XIX — XX століть, дослідити механізми формування ринкових відносин.

Наукова вартість праці полягає не лише в репрезентації теми, недостатньо розробленої в сучасній історіографії. Використання багатьох малодоступних для сучасного дослідника джерел, які зберігаються у приватних колекціях (численні предмети фалеристики, боністики, скрипофілії, філателії, сфрагістики, нумізматики тощо), сприяло залученню до наукового обігу нового фактографічного матеріалу, а застосування методу візуалізації історії дало змогу не лише розширити наші уявлення про досліджувані об'єкти, а й подивитися на минуле очима сучасників.

Структура праці цілком логічна й підпорядкована наскрізній меті — представити систему кредитно-фінансових установ за адміністратив-

но-територіальною ознакою. Для реалізації задуму автор використав значний масив історичної літератури та різноманітних джерел (у тому числі й багатьох філокартичних раритетів), що дасть можливість не лише науковцям, а й усім, хто цікавиться цією темою, скористатися даною працею як своєрідним “каталогом зображальних джерел”. Як відомо, існують різні форми і види зображальних джерел, проте усі вони мають розглядатися як продукт своєї епохи. В одних зафіксовані реальні історичні події за допомогою пензля художника-очевидця, фотоапарата або кінокамери. В інших поряд із реальними явищами можуть відобразитися настрої, колорит і темперамент, різноманітні аспекти об'єктивної дійсності, що оточує митця і спонукає його до створення певних образів.

Зображальні джерела як пам'ятки епохи своєрідно характеризують особливості розвитку суспільства, об'разно віддзеркалюючи історичну дійсність. Вивчення їх комплексу потребує наукового підходу, особливих методів дослідження різних за походженням творів мистецтва.

Варто зазначити, що будучи відомим і досвідченим колекціонером, І.А.Рукавіцин зумів залучити й сис-

тематизувати чимало зображальних матеріалів із кількох приватних колекцій. Значна частина цих джерел має музейну цінність і досі не лише перебувала поза науковим обігом, а й залишалася невідомою широкому загалу, що значно збільшує джерелознавчу вартість рецензованої праці.

Наукова значущість дослідження полягає в тому, що в ньому вперше представлено цілісну систему фінансово-кредитних установ на українських територіях Російської імперії кінця XIX — початку XX ст. та її відображення у візуальних джерелах. Завдяки цьому дане видання слід розглядати як цінне прирощення знань у галузі економічної історії та історичного джерелознавства.

Переконаний, що монографія І.А.Рукавіцина “Финансовые и кредитные учреждения Украины конца XIX — начала XX века в открытках, документах и фотографиях” є оригінальним, самостійним науковим дослідженням, яке стане в нагоді не лише науковцям, а й широкому загалу читачів.

Геннадій Борjak,

заступник директора Інституту історії України Національної академії наук України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України.